

MUHAMMEDİYYE

Endonezya'da
yenilikçi bir dinî teşkilât.

18 Kasım 1912 tarihinde Orta Cava'nın Yogyakarta şehrinde Kiai Hacı Ahmed Dahlân tarafından kuruldu. Kuruluşunda Hollanda sömürge yönetimiyle gelen Batılı kültürel ve sosyal değerlerin, hıristiyan misyonerlik faaliyetlerinin ve bölgedeki eski din ve kültürlerin müslüman halk üzerinde yaptığı tesirlerle İslâm dünyasında çeşitli dinî uyanış hareketlerinin ortaya çıkması önemli rol oynamıştır. Günümüze kadar etkin bir şekilde faaliyet gösteren teşkilâtın temel hedefi Endonezya'da İslâmiyet'i hıristiyan, Hindu, Budist ve animist inançların tesirinden kurtarmaktır. İslâm'ı dış hücumlara karşı savunmak, temel kaynakları olan Kur'an ve Sünnet'in esaslarına dönerek İslâm akîdesini modern düşüncenin ışığında yeniden yorumlamak ve müslüman toplumunun ahlâki ve dinî sorumluluklarını geliştirmek diğer hedeflerinin başında yer alır. Kuruluş tüzüğünde belirtilen ve 22 Ağustos 1914 tarihinde hükümet tarafından onaylanan esaslara göre bu hedefleri gerçekleştirmek için teşkilâtın okullar açmasına veya mevcut okullarda İslâm dininin esasları dahilinde ders vermesine, İslâmiyet'e ait meselelerle ilgili toplantılar düzenlemesine, dinî hizmetlerin yürütüleceği cami ve vakıf binaları inşa etmesine, İslâm dini ve inançları hakkında kitap, broşür ve gazete çıkarmasına izin verilecekti. Bu vaatlerle ve Muhammediyye'nin (Muhammediyah) siyasî faaliyetlerden uzak duracağını taahhüt etmesine rağmen sömürge idaresi başlangıçta şüpheli davranarak kuruluşun faaliyet alanını Yogyakarta civarıyla sınırladı ve ancak 1920'li yılların başında barışçı bir yol takip edildiği kanaatine varması üzerine bütün Endonezya adalarında faaliyet göstermesine izin verdi. Bu izinle birlikte teşkilât kısa süre içinde millî bir hüviyet kazandı ve açtığı Batı tipinde çok sayıdaki okul, yetimhane, hastahane, sağlık ocağı ve diğer kurum-

larla Endonezya toplumuna önemli hizmetleri dokunan bir cemiyete dönüştü. 1938'de yarısı Cava'da olmak üzere bütün adalardaki toplam şube sayısı 852'ye ve üye sayısı 250.000'e ulaşmıştı; 834 cami ve mescidi, otuz bir halk kütüphanesi ve çeşitli seviyelerde 1774 okulu vardı. Farklı etnik gruplara mensup üyelerin çoğunluğunu tüccar ve iş verenler oluşturmaktaydı; bu durum hareketin şehir kökenli olduğunu gösteriyordu. Malî kaynakları daha çok üye aidatları, hibe ve yardımlar, zekât ve fitre gelirleri, okul ücretleri ve teşkilâtın kendi yatırımlarından elde edilen gelirler oluşturuyordu; eğitim ve sosyal içerikli faaliyetler için devletten de belli bir yardım alınıyordu.

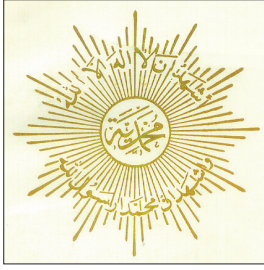
Muhammediyye, Hollanda sömürge yönetimi döneminde siyasetten uzak durmaya büyük özen gösterdi; bu yüzden 1920'lerden sonra dinî alanda benzer görüşleri paylaşan, fakat siyasî faaliyette bulunan bazı gruplarla anlaşmazlığa düştü. Meselâ Sarekat İslam liderleri kuruluşu hükümetten malî yardım almakla ve siyasî içerikli olmayan bir tebliğ metodu takip etmekle suçladı. II. Dünya Savaşı yıllarında teşkilâtın gençlik ve izci kolları Japon askerî yönetimi tarafından kapatılarak faaliyetleri sınırlandırıldı. Mart 1943'te Japonlar'ın kurduğu Majlis Syura Muslimin Indonesia (MASYUMI) adlı dinî federasyona dahil edildi ve başkanı, savaşta kendilerine yardımcı olması amacıyla kurulan dört kişilik danışma konseyine üye tayin edildi. Endonezya'da bağımsızlık mücadelesinin verildiği 1945-1949 yılları arasında çıkan karışıklıklar sebebiyle merkezle şubelerin teması büyük ölçüde kesildi ve teşkilât her açıdan çok zayıfladı; 1950'de şube sayısı 632'ye, üye sayısı 25.000'e indi. Ancak bağımsızlık hareketini bütün gücüyle destekledi ve Hollanda ile imzalanan, ülke menfaatlerine aykırı gördüğü antlaşmalara karşı genellikle olumsuz tavır takındı. Temmuz 1953'te Cava'nın Purwokerto şehrinde düzenlenen otuz ikinci kongrede şube sayısının 1612'ye, üye sayısının 70.000'e yükseldiği ifade edildi. Bu kongrede alınan karar gereğince üyeler siyasî faaliyetlere katılma hususunda

serbest bırakıldı ve kendilerine İslâm'a dayalı bir programı benimseyen herhangi bir siyasî partiye destek vermeleri tavsiye edildi. 1960'ta Majlis Syura Muslimin Indonesia'nın kapatılması üzerine siyasî koldan mahrum kalan teşkilât aktif politika dönemini sona erdirdi ve o tarihten itibaren siyasî gücü elinde bulunduranlarla ihtiyatlı bir ilişki içine girdi. Bu arada Endonezya Devlet Başkanı Ahmed Sukarno'nun 1959-1965 yılları arasındaki güdümlü demokrasi döneminde onun tevecühünü kazandı ve karşılığında kendisini hayat boyu şeref üyesi yaptı.

1970'li yıllarda yeniden esas faaliyet alanı olan eğitime, dinî hizmetlere ve toplumsal konulara ağırlık verilmeye başlandı, bu durum teşkilâtın güçlenmesini sağladı. Suharto yönetimi tarafından 1985'te bütün derneklerin sadece devletin resmî ideolojisini kabul etmesi mecburiyeti getirilince Muhammediyye de bu yönde gerekli tüzük değişikliğini yaparak "İslâm toplumu oluşturma" ibaresini "İslâm dinini yüceltme ve Allah'ın istediği mutlu, adaletli ve müreffeh bir toplum oluşturma" şekline çevirdi. Müslüman halkın eğitim seviyesinin yükseltilmesine önem veren teşkilâtın asıl amacı, dinî eğitimin klasik usullerle yapıldığı "pondok" veya "pesantren" denilen geleneksel okulların ıslahı, modern metotlardan istifade edilmesi ve öğrencilere hurafelerden arındırılmış İslâmî bilgilerin verilmesiydi. Bu doğrultuda yapılan çalışmalar mescidlerde faaliyet gösteren mahalle mekteplerinin düzene konulmasıyla başlatıldı.

Muhammediyye günümüzde siyasetten uzak olarak çeşitli kollarıyla dinî ve içtimâî alanlarda, eğitimde faaliyet gösteren ve yayınlar yapan bir dinî hareket, ülkenin hemen her yerinde camileri, mescidleri, okulları, çocuk yuvaları, klinik ve hastahaneleri, yetim ve fakir evleri, ekonomik kuruluşları bulunan bir gönüllü teşkilât niteliğindedir. 2000 yılı rakamlarına göre ülke genelinde 8880 şubesi bulunan teşkilâta bağlı 1128 ilkokul, 1179 ortaokul, 509 lise, 249 meslek lisesi, elli iki meslek yüksek okulu, kırk beş akademi, üç

MUHAMMEDİYYE

Muhammediyye'nin logosu

politeknik ve otuz iki üniversite ile ilkök seviyesinde 1768, ortaokul seviyesinde 534 dinî mektep ve elli beş pondok / pesantren eğitim vermekte, 312 sağlık merkezi ve poliklinik, 240 yetim ve fakir evi, on dokuz halk kredi bankası, 190 İslâmî banka ve 808 kooperatif işletmesi faaliyet göstermektedir.

İslâm dünyasında ortaya çıkan her ihyâ hareketi gibi Muhammediyye de Kur'an ve Sünnet'te yer alan iman ve ibadetle ilgili temel prensiplere sıkı sıkıya bağlılığı savunur ve inanç alanında tevhide vurgu yapar. Böylece eski animist, Hindu ve Budist kökenli inanç ve uygulamalar reddedilirken doğum ve ölüm törenleri, yıl dönümü kutlamaları gibi âdetlerin İslâm dininin ruhuna aykırı olduğu kabul edilir. Muhammediyye mezhepler arası uzlaşmacı bir tutum takınmıştır. Taklidi reddederek ictihadı savunur ve fikhî ekollerin Kur'an ve Sünnet'in yorumlanmasında tek ve nihai merci olmadığını, dinî ilimlerde yeterli bilgisi bulunan her müslümanın ictihad yapabileceğini ileri sürer. Bazı tasavvufî görüş ve uygulamaları reddetmese de genelde tarikatlara karşı şüpheli ve olumsuz bir tavır ortaya koymuştur.

Muhammediyye'nin Endonezya toplumu üzerindeki etkisi çok büyük olmuş, dinî hayatta ve sosyal alanlarda benimseyişi birçok husus günümüzde yaygın biçimde uygulanan âdetler halini almıştır. Bu etki bölge ülkelerindeki müslüman toplumlarda da görülmüş, Malezya, Singapur ve Tayland'da Muhammediyye ile organik bağları olmayan benzer teşkilâtlar kurulmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

A. Mukti Ali, *The Muhammadiyah Movement: A Bibliographical Introduction* (yüksek lisans tezi, 1957), McGill University; D. Noer, *The Modernist Muslim Movement in Indonesia 1900-1942*, Singapore 1973, s. 73-83; Musthofa Kamal Pasha – Chusnan Jusuf, *Muhammadiyah Sebagai Gerakan Islam*, Yogyakarta 1977; J. L. Peacock, *Purifying the Faith: The Muhammadiyah Movement in Indonesian Islam*, Menlo Park 1978; B. J. Boland, *The Struggle of Islam in Modern Indonesia*, The Hague 1982, s. 130, 145-

146, 191-194; M. Nakamura, *The Crescent Arises over the Banyan Tree: A Study of the Muhammadiyah Movement in a Central Javanese Town*, Yogyakarta 1983; Alfian, *Muhammadiyah: The Political Behavior of a Muslim Modernist Organization under Dutch Colonialism*, Yogyakarta 1989; İsmail Hakkı Göksoy, *Endonezya'da İslam ve Hollanda Sömürgeciligi*, Ankara 1995, tür.yer.; a.mlf., "Endonezya'da Çağdaş İslam Düşüncesi ve Muhammediyye Hareketi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 3, Isparta 1996, s. 115-169; a.mlf., "Endonezya", *DİA*, XI, 199-200, 202, 207; a.mlf., "İslah", a.e., XIX, 168-169; J. Th. P. Blumberger, "Moehammadiyah", *Encyclopaedie van Nederlandsch Indië*, Leiden 1917-36, VI, 914-917; H. M. Bukhari Lubis, "Dahlân, Kiai Hacı Ahmed", *DİA*, VIII, 417-418; J. L. Peacock – M. T. Grunkemeyer, "Muhammadiyah", *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World* (ed. J. L. Esposito), Oxford 1995, III, 168-169; "Muhammadiyah", *Ensiklopedi Islam*, Jakarta 1999, III, 275-286.

İSMAİL HAKKI GÖKSOY

MUHAMMES
(مخمس)

Divan şiirinde
beşer mısralık bendlerden oluşan
musammât nazım şeklinde manzume
(bk. MUSAMMAT).

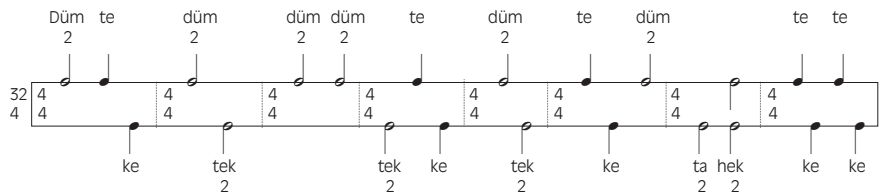
MUHAMMES
(مخمس)

Türk müzikisi usullerinden.

Arapça'da "beş katlı, beşli" anlamına gelen **muhammes** Türk müzikisinin büyük usullerinden biridir. Başlangıçta beş darblı olarak düşünülüp terkip edildiğinden bu isim verilmiş, ancak daha sonra usulün yapısı ve zaman sayısı değişikliğe uğramıştır.

Usul otuz iki zamanlı olup sekiz adet dört zamandan, başka bir ifadeyle çeşitli şekillerde sıralanan sekiz adet sofyandan meydana gelmiştir. Muhammes usulünün 8'lik (32/8) birinci, 4'lük (32/4) ikinci ve 2'lik (32/2) üçüncü mertebeleri varsa da yaygın şekilde kullanılanı 32/4'lük mer-

Muhammes usulünün sematik gösterilişi

tebesidir. Eldeki örneklerden XV. yüzyıldan beri kullanıldığı anlaşılan bu usulle saz müzikisinde peşrevler, sözlü müzikde ise kâr, beste gibi büyük formdaki eserlerle ilâhiler bestelenmiştir. Bu usulle ölçülmüş beste formundaki eserlerde mısralar genellikle iki usul, takip eden terennüm bir usul, arkasından gelen usulde de mısraın son yarısının tekrarı yer alır.

Tanbûri Cemil Bey'in ferahfezâ ve kürdîli-hicazkâr peşrevleriyle Abdülkâdir-i Merâgî'nin hüseyñî kârı; Buhûrîzâde Mustafa İtrî'nin, "Cânî kullâb-ı ser-i zül-fün çeker senden yana" mısraıyla başlayan nikriz, Ebûbekir Ağa'nın, "Şeydâter eyledi beni huygerde gerdenin" mısraıyla başlayan eviç besteleri; Hamâmîzâde İsmâil Dede Efendi'nin "Eyâ âlemlerin şâhı" mısraıyla başlayan hüzzam, "Mevlâm senin âşıkların" mısraıyla başlayan irak ilâhileri ve Dellâlîzâde İsmâil Efendi'nin, "Aşkınla yandır sultânım Allah" mısraıyla başlayan irak ilâhisi bu usulle ölçülmüş eserlerden bazılarıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mehmed Hâşim, *Müsiki Mecmuası*, İstanbul 1280, s. 6; Tanbûri Cemil Bey, *Rehber-i Müsiki*, İstanbul 1321, s. 105; Subhi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Müsikisi*, İstanbul 1935, II, 121; Rauf Yekta, *Türk Müsikisi*, s. 122-123; Özkan, *TMNÜ*, s. 670-671; Sadettin Heper, "Türk Müsikisinde Usuller", *MM*, sy. 347 (1978), s. 13.

İSMAİL HAKKI ÖZKAN

MUHAMMİRE
(المحمرّة)

Dinî bir sembol olarak
kırmızı elbise giyen
ve değişik bölgelerde
farklı isimlerle anılan aşırı fırka
(bk. GÂLİYYE).

MUHAMMİSE
(المخمسة)

Hz. Muhammed,
Hz. Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'e
ulûhiyyet nisbet eden aşırı fırka
(bk. GÂLİYYE).